

Den digitala Bibeln: en helig text i en digital värld

Susanna Asikainen

Inledning

Vi lever i en digital värld. Hur påverkar detta vår läsning och användning av heliga texter? Använder vi heliga texter på annat sätt i en digital miljö än då de finns i en tryckt bok? Tack vare smarttelefoner, pekdatorer och datorer kan vi nå en helig text var som helst och när som helst. Till exempel i islamisk tradition, där Koranens helighet överförs även till publikationsplattformen, väcker användningen av heliga texter på smarta apparater nya typer av frågor att ta ställning till. Enligt Koranen får en oren människa inte röra vid Koranen (Koranen 56:79). Därför säger vissa islamiska dogmer att smarttelefonen inte får tas med till exempel på toaletten om den har en text ur Koranen eller islamisk trosbekännelse som bakgrundsbild.¹ Dessa frågor är inte aktuella i fråga om kristendomens Bibel eftersom textens helighet inte överförs till publikationsverktyget enligt kristen tradition.² Hur påverkar då den digitala miljön användningen av Bibeln?

I den här artikeln granskar jag hur Bibeln kan läsas och användas i en digital miljö. Jag börjar med att presentera hur publiceringen av texter har förändrats under historiens gång och hur publikationsplattformen har påverkat praxisen för läsningen och sättet på vilket texterna läses. Därefter behandlar jag Biblar som publicerats på digitala plattformar. Hur används Bibeln i en digital miljö? Vilka möjligheter medför de digitala miljöerna vad gäller bibelläsning och hur styr den digitala miljön läsningen och användningen av Bibeln? Har den digitala revolutionen förändrat användningen av Bibeln? Till sist granskar jag hur den digitala publikationsplattformen och de antagna användarna kan påverka översättningen av Bibeln. Som exempel använder jag den nyaste finska bibelöversättningen, DigiMarkus.

Från bokrulle till hypertext

Jag inleder med att göra en historisk överblick över hur texter har producerats från antiken till nutid. Hur har skrivmaterialet eller publikationsplattformen påverkat läsningen? Den digitala publiceringens och e-läsningens särdrag framgår tydligare mot denna bakgrund.

¹ Bunt 2010; om islam och applikationer med Koranen se även Torma & Teusner 2011, 140.

² Visserligen finns det även i den kristna tron exempel på liknande uppfattningar om Bibelns fysiska helighet, till exempel då Bibeln används i ceremonier såsom vid svärande av en ed, van Peursen 2014, 49. Se även Tuija Laines artikel i denna bok.

Skrivkonsten uppstod ungefär 3 000 år före vår tideräkning. Tack vare övergången från en muntlig till en skriftlig kultur behövde sändaren och mottagaren av budskapet inte längre befinna sig på samma plats vid samma tidpunkt. Tack vare skrivkonsten blev det också möjligt att jämföra olika skildringar av samma händelse.³ Utvecklingen av skrivkonsten var dock ingen snabb process. Platon (427–347 f.v.t.) kritiserade ännu den skriftliga kulturen och beklagade sig över att skrivkonsten hade lett till att minnets roll som medel för kulturöverföring försvagats.⁴ Också antikens värld var i stor utsträckning en muntlig kultur.

Under antiken användes flera olika skrivmaterial. Kortare anteckningar avsedda för tillfällig användning, skrivövningar, brev, kvitton och korta meddelanden skrevs till exempel på vaxtavlor, lerkruksskärvor (på grekiska *ostraka*) och träskivor. Skriftliga texter skrevs på bokrullar som tillverkades av hållbarare material: papyrus eller pergament, det vill säga djurskinn som behandlats i syfte att användas som skrivmaterial.⁵ Av dessa två var pergament hållbarare, men också dyrare. Papyrus var billigare och användes i hela Medelhavsområdet. Hög fuktighet förstör emellertid papyrus, så papyrustexter har bevarats bäst i Egyptens torra sand.

Papyrus tillverkades genom att man skar papyrussäven i tunna remsor i längdriktningen. Remsorna placerades bredvid varandra i horisontalled och på dem placerades kortare papyrusremsor i höjdriktning. Arket pressades ihop varvid sävens klubbiga fibrer fästes i varandra. För att arken säkert skulle hållas ihop bankade man på dem med en klubba. Till sist lades papyrusarken i solen för att torka och gneds sedan jämna med till exempel ett stycke elfenben. En papyrusrulle bildades genom att ungefär tjugo papyrusark limmades ihop. Rullen var vanligen cirka tjugo centimeter hög och 4–5 meter lång, även om det också har bevarats rullar som är länge än så.⁶ Texten skrevs i smala spalter på den sida av arket där fibrerna löpte i horisontalled (*recto*). Papyrusarket kunde senare användas på nytt och då skrev man på andra sidan (*verso*). Då rullen lästes rullades den upp från höger och fast från vänster så att endast en spalt syntes på en gång. Bokrullen var inte särskilt användarvänlig: det var svårt att hålla rullen öppen, rulla och läsa på samma gång, i synnerhet om bokrullen var lång. Dessutom var det mödosamt att snabbt ögna genom texten och söka ett visst stycke.

I bokrullen rymdes endast en begränsad mängd text och därför är texter från antiken vanligtvis uppdelade på flera böcker beroende på hur mycket text som rymdes i en rulle. På rullen kunde läggas en namnlapp på vilken det stod vilket verk det var fråga om, på samma sätt som man skriver titeln på

³ van Peursen 2014, 47.

⁴ Platon, *Faidros* 274c–275e.

⁵ Pappret utvecklades i Kina på 200-talet f.v.t., men hämtades till Europa av araberna först på 900-talet e.v.t. Läs mer om pappret och dess betydelse för boktryckarkonsten i Febvre & Martin 1976, 30–37.

⁶ Siker 2017, 20. Läs mer om papyrustexter i Zilliacus 1974; Salmenkivi 2019. Läs mer om tillverkning av papyrus i Plinius den äldre, *Naturalis historia* 13.23.74–26.83.

ryggen på dagens böcker. Rullarna förvarades till exempel i lådor så att de rullar som hörde till samma verk förvarades i samma låda. Eftersom längden på en rulle var begränsad rymdes inte hela Bibelns kanon, eller ens alla texter i ett testamente, på en och samma bokrulle.⁷ Texterna i Gamla testamentet skrevs på flera olika bokrullar och därför pratas det i Nya testamentet om ”heliga skrifter” i pluralis. Bibeln var heller inte ursprungligen en bok utan snarare ett ”bibliotek” bestående av flera olika texter, en samling av hopsamlade texter. Till följd av detta kunde de bibliska böcker som sammanställts på rullar inte ha en fastställd ordning och antalet texter som räknades höra till de heliga skrifterna varierade.

I början av vår tideräkning utvecklades den nuvarande kodexen i bokform. Kodexen gjordes av papyrus eller pergament. Arken veks och bands samman till en bok. Kodexen var billigare, mindre och lättare att transportera. Eftersom texten skrevs på båda sidor av bladet, rymdes det mer text i kodexen än i motsvarande mängd bokrullar. Kodexen krävde mindre utrymme också därför att den inte behövde någon cylindrisk pinne (*umbilicus*) att rulla skrivmaterialet runt. Den behändigare kodexen favoriserades snabbt framom bokrullarna.⁸ De kristna var bland de första att tillägna sig kodexar. En delorsak kan vara att kodexar var billiga jämfört med bokrullar, men å andra sidan tyder de breda marginalerna i fornkristna kodexar på att de som kopierade skrifterna inte alltid prioriterade att spara på utrymmet.⁹

Övergången till kodex medförde oanade följor som påverkade sättet på vilket texterna lästes. Ett exempel är den fornkristna teologen Augustinus (354–430) anteckning om läsning. I ett känt stycke i *Bekännelser* hör Augustinus ett barn som sjunger ”tag och läs” (lat. *tolle, lege*). Augustinus skriver:

Jag höll tillbaka tårarna och reste mig upp. Jag kunde ej tyda detta som något annat än en gudomlig befallning att taga bibeln och läsa första kapitel jag fick upp. – – Jag fick tag i dem [Paulus’ brev], jag öppnade dem, jag läste tyst det kapitel, som jag först slog upp. – – Efter att hava stuckit fingret eller lagt något annat märke emellan, slog jag igen boken och började lugnt berätta för Alypius vad som hänt mig. Denne i sin tur lät mig få del av vad som försiggick inom honom – däröm visste jag ju intet – genom att bedja mig slå upp stället som jag läst. Jag gjorde det.¹⁰

⁷ van Peursen 2014, 51.

⁸ Siker 2017, 25; Jacobs 2011, 24.

⁹ Jacobs 2011, 23.

¹⁰ Augustinus, *Bekännelser* 8.12.29–30, översatt till svenska av Sven Lidman.

Augustinus kan slå upp en slumpmässig sida i boken, markera den med ett bokmärke och sedan slå upp samma ställe i boken senare. Detta skulle inte ha varit möjligt om Augustinus hade läst en bokrulle.¹¹ Kodexen gjorde det också möjligt att läsa text på ett nytt sätt: att bläddra. Läsaren kunde snabbt hitta önskat stycke i texten och sedan nästan genast gå vidare till ett annat stycke i texten. Tack vare kodexformatet gick det snabbare att göra korshänvisningar mellan olika stycken i texten vilket i sin tur förenklade informationssökningen.¹² Kodexformatet gjorde det också lättare att göra direkt lån: eftersom det gick snabbt att söka i texten behövde författaren inte ty sig till sitt minne vid textlån.

Efter att kodexen utvecklats kunde Bibeln bindas i ett enda omslag, vilket främjade en permanent kanon och uppkomsten av en kanonisk ordning av texterna.¹³ Till skillnad från i de separata rullarna finns de texter som samlats i kodexen i en viss ordning. Tanken på en ”färdig” samling uppstod. I en rulle kunde man lägga till text, till exempel på andra sidan rullen. I kodex var detta inte på samma sätt möjligt. Under det fjärde och femte århundradet kopierades handskrifter som innehöll hela Bibeln, pandekter. Pandekterna var dock dyra och därmed också sällsynta. För liturgisk användning var det tillräckligt med psalmmanuskript och lektionärer, som innehöll stycken för läsning ut Bibeln per vecka.¹⁴ En handskrift som innehöll hela Bibeln var fortsättningsvis för stor för att kunna transporteras. Till exempel en av de tidigaste kodexerna som omfattar hela Bibeln, Codex Vaticanus från 300-talet, innehåller 830 pergamentsidor som är 27 x 27 cm stora.¹⁵ För största delen av läsarna var Bibeln fortsättningsvis en samling kodex, inte en bok bunden i ett enda omslag.¹⁶ Det blev allmänt att tillverka hela Biblar först efter att boktryckarkonsten uppfunnits.¹⁷ Eftersom det var sällsynt att man kunde läsa och dyrt att kopiera böcker för hand hade endast få fornkristna tillgång till alla Bibelns texter.¹⁸

Arbetet med att kopiera böcker för hand framskred långsamt och det skedde lätt misstag. Ordalydelsen i handskrifterna ändrades både av misstag och genom ändringar som skrivarna gjorde

¹¹ Jacobs 2011, 27.

¹² Siker 2017, 25.

¹³ van Peursen 2014, 52; Siker 2017, 27–28.

¹⁴ van Peursen 2014, 52. Van Peursen (2014, 52–53) påpekar också att det faktum att det var dyrt att tillverka en kodex kan förklara varför man senare lagt in texter som inte hör till kanon i slutet av stora kodexar. Eftersom det var dyrt att göra kodexar ville man utnyttja skrivmaterialet så effektivt som möjligt genom att fylla de sista sidorna i kodexen som annars skulle ha förblivit tomma. Detta skulle förklara varför till exempel Codex Sinaiticus (från 300-talet) innehåller Barnabasbrevet och Hermas Herden och Codex Ambrosianus (från 500–600-talet) innehåller en del av Josefus *Om det judiska kriget*. Även om dessa texter kopierats in i samma kodex som Bibelns texter ansågs de inte nödvändigtvis vara lika betydelsefulla som de kanoniska texterna.

¹⁵ Aland et al. 1987, 107.

¹⁶ Jacobs 2011, 24.

¹⁷ van Peursen 2014, 53; Hutchings 2014, 148.

¹⁸ Det har presenterats olika uppskattningar av läskunnigheten under antiken. Till exempel Harris (1989) har uppskattat att endast tio procent av människorna kunde läsa under antiken. Under senare tid har denna uppfattning ifrågasatts och det har föreslagits att det inte var så sällsynt att man kunde läsa som vi tidigare har trott, se till exempel Wright 2015, 161–189. Läs mer om läskunnighet bland kvinnor i Salmenkivi 2017.

med avsikt. Varje handskrift är unik. Först efter att boktryckarkonsten uppfunnits kunde man producera stora mängder identiska kopior snabbt, och därmed minskade också kostnaderna för att tillverka böcker och böckerna började spridas i större utsträckning. Till följd av den stora mängden kopior minskade kontrollen över vem som fick tag i information och det blev också mer sannolikt att ett verk bevarades till kommande generationer. En biprodukt av boktryckarkonsten var att textens ordalydelse blev bestående, vilket gjorde informationen mer exakt. Detta var av stor betydelse för renässansen och den vetenskapliga revolutionen.¹⁹ Tack vare boktryckarkonsten kunde vanliga kristna äga en Bibel. Tanken på att varje enskild kristen skulle läsa Bibeln från början till slut uppstod dock först under 1600-talet pietism.²⁰

Boktryckarkonsten ledde också till nya uppfinningar som nuförtiden känns som självklarheter. En sådan uppfinning är sidnumreringen, som tillämpades första gången 1475, ungefär 35 år efter Gutenberg. Syftet med sidnumreringen var inte att hjälpa läsarna, utan den utvecklades ursprungligen för att hjälpa bokbindarna att binda sidorna i rätt ordning. Det dröjde ungefär hundra år innan sidnumrering blev en allmän praxis.²¹

Bokformatet har i hög grad påverkat den västerländska kulturen och världsåskådningen,²² vilket framgår av de talesätt som förknippas med böcker, till exempel att någon ”är som en öppen bok”. Bokformatet påverkar ännu tekniken kring e-böcker. Man har försökt få e-böcker att till utseende och användningssätt likna tryckta böcker, till exempel genom att lägga till animationer i samband med att man vänder sida och möjlighet att göra markeringar och lägga till bokmärken i texten.²³ Fördelen med e-böcker jämfört med tryckta böcker är att tusentals texter kan läsas på en och samma apparat. Å andra sidan erbjuder en e-bok mindre kontext eftersom det inte är lika enkelt att bläddra i den som i en tryckt bok.²⁴ I detta avseende påminner e-boken mer om bokrullen, där endast en textspalt är synlig åt gången.

Även i övrigt förenas drag som förknippas med både bokrullar och kodexar då man läser text på en datorskärm eller en smart apparats skärm. Man ”bläddrar” på webbplatser precis som i en bok medan man ”scrollar” på en enskild sida precis som i en bokrulle. Det går dock snabbare att rulla texten på en skärm än i en bokrulle, vilket gör det lättare att ögna genom texten. Kostnaderna för att kopiera, bevara och dela texter är minimala jämfört med att tillverka en handskrift eller trycka en bok.²⁵ Det är enkelt att korrigera och uppdatera text som publicerats på internet. Detta innebär på sätt

¹⁹ van der Weel 2011, 82–88; Siker 2017, 31–32; van Peursen 2014, 47–48.

²⁰ van Peursen 2014, 53.

²¹ Febvre & Martin 1976, 87–88; van der Weel 2011, 84–85; van Peursen 2014, 48.

²² Läs mer i van der Weel 2011.

²³ van Peursen 2014, 45–46.

²⁴ Phillips 2018, 405.

²⁵ Bibb 2016, 257.

och vis en återgång till den gamla handskrifttiden, då texternas form och innehåll kunde ändra. I och med boktryckarkonsten skapades en förväntning på att texten skulle vara stabil och permanent, men den digitala texten är igen ostabil: texten kan ändras utan att läsaren informeras om detta och den kan försvinna ännu lättare än en tryckt eller handskriven text.²⁶

En digital text har flera fördelar jämfört med en bok i kodexformat. Kodexens begränsningar framkom först då man började jämföra med hypermedier och internet.²⁷ Tack vare informationsteknik kan man använda hypertext och länkar, varvid en text kan kopplas till vilket material som helst på internet. I böcker kan man endast presentera text och orörliga bilder, i digitalt material även ljudfiler och rörlig bild. Det är enkelt att göra sökningar i texten och med hjälp av sökmotorer får användaren på några sekunder tillgång till sådant material som man tidigare skulle ha varit tvungen att resa till andra sidan jorden för att hämta. Verken har blivit ännu lättare att ha med sig eftersom man med smarttelefonen nu kan ta del av tusentals skrivna källor och verk.

Internet förändrar igen läsningssätten och -praxisen. Ju lättare det blir att få tillgång till information, desto mindre betydelse får minnet.²⁸ Å andra sidan visar flera undersökningar att läsning på en skärm påverkar hur vi förstår och kommer ihåg det vi läst. Vi har lättare att förstå och komma ihåg text som lästs på ett papper, i synnerhet om texten innehåller abstrakta begrepp.²⁹ En orsak till detta är att läsning inte endast är en visuell funktion, utan förknippas också med ett haptiskt element som kopplas till beröring. En läsare som läser en fysisk bok är medveten bokens och papprets tjocklek är samt om hur långt hen har läst och hur mycket hen har kvar att läsa.³⁰ Dessutom har människan ett haptiskt minne: läsaren kommer ofta ihåg var på sidan eller på vilket uppslag en viss information finns. Pappret ger läsaren möjlighet att se hela sidan på en gång och läsaren får därmed fler bestående antydningar om var en text finns. Läsning på en skärm ger inte samma visuella antydningar så det är svårare för läsaren att komma ihåg var en viss text fanns. Det att texten rullas på skärmen trasslar ytterligare till denna mentala karta.³¹ En tryckt sidas bestående karaktär hjälper läsaren att skapa sig en bättre uppfattning av det lästa, varvid det som lästs mer sannolikt överförs till långtidsminnet.³²

Undersökningar av ögonrörelser har visat att texten i en bok eller på ett papper vanligtvis läses i ett Z-format mönster, varvid ögat läser hela raden innan det går vidare till början av följande rad. Text på en skärm läses däremot enligt ett F-format mönster där endast de två första raderna läses helt och hållet och därefter läses endast början av raderna. Läsning enligt ett F-format mönster passar för att

²⁶ van der Weel 2011, 149, 180.

²⁷ van der Weel 2011, 27.

²⁸ van Peursen 2014, 47.

²⁹ Mangen et al. 2013. Se även Baron 2017; Siker 2017, 78–80.

³⁰ Siker 2017, 62.

³¹ Hutchings 2015, 428–429.

³² Siker 2017, 63.

ögna igenom en text och söka efter nyckelord.³³ Det är därmed lättare att läsa ett helt verk i en tryckt bok medan skärmar lämpar sig för att ögna igenom en text och leta efter centrala fakta.³⁴ Då man läser en text på internet kan detta tillvägagångssätt där man endast ytligt ”skannar” texten stärkas av automatiska störande faktorer på webbplatsen, till exempel reklam eller länkar till andra webbplatser.³⁵ Därmed minskar också koncentrationen och förståelsen ytterligare. Planeringen av en webbplats påverkar hur mycket störande länkar det finns på sidan och hur väl användaren kan koncentrera sig på själva texten.

Sammanfattningsvis kan konstateras att publikationsplattformen påverkar hur en text läses och kan läsas. Varje plattform har sina begränsningar och dessa synliggörs först då nya uppfinningar utvecklas. Fördelen med digitala plattformar är att de är enkla att använda och söka på, men å andra sidan ger texten färre haptiska fästpunkter, så det kan vara svårare att komma ihåg det man läst.

Bibelwebbplatser: exempelfall Raamattu.fi och Bible.com

Hur har då den digitala publiceringen påverkat läsningen och användningen av Bibeln? Enligt Statistikcentralens uppgifter från 2017 hade en knapp femtedel av finländarna läst böcker på nätet eller elektroniskt.³⁶ Det har sannolikt inte gjorts någon finländsk undersökning om läsning av elektroniska Biblar, men enligt en amerikansk enkät läses Bibeln i stor utsträckning på smarta apparater.³⁷ Tim Hutchings konstaterar att i en icke-religiös kontext används smarttelefonen i liten utsträckning för läsning. Det verkar som om de som läser Bibeln är mer beredda att läsa text i korta stycken på en liten skärm.³⁸ Enligt Hutchings enkätundersökning var e-läsning av Bibeln populärast bland män och personer i åldern 18–30 år. Män rapporterade också i högre grad än kvinnor att de använt sig av kommentarer och andra digitala verktyg.³⁹

Till följande presenterar jag webbplatser med Bibeln. Som exempel använder jag två tjänster, webbplatsen Raamattu.fi och dess applikation Piplia samt webbplatsen Bible.com och dess applikation YouVersion.⁴⁰ Raamattu.fi är en webbplats som publicerats av Finska Bibelsällskapet och

³³ Siker 2017, 88–89.

³⁴ van Peursen 2014, 54; Phillips 2018, 405.

³⁵ van Peursen 2014, 57–58.

³⁶ Finlands officiella statistik (FOS): Fritidsdeltagande [webbpublikation]. Förändringar i läsandet 2017, 1. Böcker läses mer än tidigare – antalet lästa böcker har minskat. Helsingfors: Statistikcentralen. https://www.stat.fi/til/vpa/2017/03/vpa_2017_03_2019-04-25_tie_001_sv.html. Hämtad 13.11.2019.

³⁷ Siker 2017, 102–105.

³⁸ Hutchings 2015, 427.

³⁹ Hutchings 2015, 431–432.

⁴⁰ Jag testade webbplatserna och applikationerna 15.11.2019. Antalet översättningar och andra egenskaper kan ha ändrat efter detta. På webbplatsen raamattu.fi har till exempel den finska översättningen UT2020 publicerats efter detta.

Finlands evangelisk-lutherska kyrka. På webbplatsen finns tre finska översättningar (DigiMarkus, Raamattu 1992 och Raamattu 1933/1938), den svenskspråkiga Bibeln 2000 och nordsamiska Davvisámegiell Biibbal 2019 fritt tillgängliga. Inloggade har också tillgång till Agricolas Uusi testamentti (Nya testamentet), Uusi testamentti ja Psalmit nykysuomeksi (Nya testamentet och Psalmer på nutidsfinska), en rysk översättning och tre engelska översättningar.⁴¹ Bible.com och YouVersion är tjänster som upprätthålls av den amerikanska evangeliska kyrkan Life.Church. Webbplatsen och applikationen innehåller i skrivande stund över två tusen bibelöversättningar på fler än tusen språk. På finska finns bibelöversättningar från 1776, 1933/1938 och 1992 samt översättningen Raamattu kansalle (Bibeln för folket) att tillgå. Båda tjänsterna erbjuder inloggade användare tilläggsfunktioner såsom möjlighet att göra anteckningar och dela Bibeln i sociala medier.

Även om bibelwebbplatsernas layout varierar innehåller första sidan vanligtvis två element: ett sökfält och en länk för att börja läsa Bibeln. En del webbplatser har ett stort sökfält mitt på sidan, medan till exempel sökfältet på webbplatsen Bible.com är mindre synligt och finns längst uppe på sidan och i applikationen YouVersion finns det inget sökfält på ingångssidan. Däremot uppmuntrar tjänsten till att börja läsa Bibeln genom länken ”Läs Bibeln nu”, som styr läsaren till första kapitlet i Första Moseboken. På webbplatsen Raamattu.fi kan användaren via länken ”Läs Bibeln” välja en bok och ett kapitel i Bibeln. Raamattu.fi är exceptionell i det avseendet att webbplatsen tillhandahåller en hel bok på en och samma sida. Användaren behöver inte gå vidare från en sida till en annan i slutet av kapitlet. Andra webbplatser och applikationen Piplia har endast ett kapitel per sida, och därefter måste användaren klicka på länken för att gå till följande kapitel.

På vissa bibelwebbplatser spelar sökfältet en större roll. I dessa fall antar webbplatsens upphovsmän att användaren vill söka någonting – en bok eller vers i Bibeln eller ett sökord – och uppmuntrar till detta användningssätt. Olika webbplatser har olika praxis för hur de presenterar till exempel resultaten av en ämnessökning. I YouVersions ämnessökning förblir det oklart på vilka grunder verserna ordnas. Till exempel ger en sökning på ordet ”love” i översättningen King James Version som första resultat Joh 3:16, som andra Rom 5:8, och därefter, en i taget, verserna 1 Kor 13:4, 5, 6, 7, trots att ordet ’love’ endast förekommer i vers 13:4. Det går inte att ordna sökresultaten i YouVersion till exempel enligt bibelbok eller att avgränsa sökningen till endast en viss bok. Raamattu.fi presenterar däremot som standard resultaten i den ordning bibelböckerna kommer. Därmed är det första resultatet med sökordet ”rakkaus” (på svenska ”kärlek”) 1 Mos vers 47:29.

Dessutom hänvisar jag sporadiskt också till andra bibelwebbplatser på nätet. Läs också mer om användningen av YouVersion i Torma & Teusner 2011, 145–150.

⁴¹ Engelska översättningar är King James Version (1611), Good News Translation (1976) och Contemporary English Version (1995).

Resultaten kan också ordnas enligt bästa sökresultat, varvid det första resultatet som visas är 1 Kor 13:4, antagligen eftersom ordet 'rakkaus' (kärlek) förekommer tre gånger i versen i översättningen från 1992. Sökningen kan också avgränsas till vissa bibelböcker. I fråga om det finska språket är det viktigt att nämna att sökningen känner igen finskans olika böjningsformer.⁴²

Inloggade användare kan använda den digitala Bibeln som en tryckt bok genom att lägga till bokmärken, markeringar och anteckningar. I YouVersion kan anteckningarna offentliggöras för andra användare. Dessutom ger båda tjänsterna inloggade användare möjlighet att dela verser ur Bibeln i sociala medier. I YouVersion kan man välja flera verser genom att klicka alla verser man vill. Detta fungerar också på en pekskärm, om än det är lite besvärligare. De valda verserna behöver inte komma efter varandra, men de ska finnas i samma kapitel. Efter att ha valt en text kan användaren lägga till en markering eller kommentar i versen eller välja mellan flera olika sätt att dela texten med andra (bland annat kopiera en vers, skicka den per e-post eller dela den i sociala medier). På webbplatsen Raamattu.fi kan man välja flera verser genom att klicka på första och sista versen i det stycke man vill dela, men användaren kan inte lämna bort någon vers som finns mellan dessa. Den valda texten kan markeras och kommentarer kan läggas till. Dessutom kan användaren dela texten antingen på Facebook eller Twitter, men applikationen Piplia ger inte möjlighet att kopiera text till exempelvis en annan applikation.

Tim Hutchings påpekar att de digitala biblarna inte endast är personliga läsverktyg, utan teknologier som har planerats för att främja en viss praxis. Till exempel har YouVersion planerats för att stödja ett visst sätt att läsa Bibeln. En applikation och webbplats som skapats och planerats av ett evangelisk-lutherskt företag har planerats för att vägleda läsaren att läsa Bibeln på evangeliskt sätt. Typiskt för evangelisk kristendom är uppfattningen om att Gud kan tala direkt till den som läser Bibeln. Till skillnad från flera andra bibelwebbplatser innehåller YouVersion inte kommentarer eller tilläggsmaterial, utan tanken är att användaren genom att regelbundet läsa texter i Bibeln kan förstå textens betydelse i oförändrat format. YouVersion innehåller för detta ändamål läsplaner, som uppmuntrar användaren att läsa Bibeln dagligen. YouVersion delar också ut virtuella utmärkelser för regelbunden läsning av Bibeln. Denna typ av spelifiering är bekant från såväl andra webbtjänster som från kyrkans ungdomsgrupper. Att stryka under verser och göra anteckningar är typiska sätt att använda den tryckta Bibeln för evangeliskt kristna. YouVersion överför dessa verktyg till den digitala miljön och lägger också till element som är bekanta från den digitala kulturen, till exempel möjligheten att dela texter i sociala medier. Målet med YouVersion är att få användarna att läsa Bibeln dagligen och aktivt göra anteckningar och dela bibeltexter. Programmet fungerar därmed som ett

⁴² Också YouVersion känner delvis igen finskans böjningsformer, men gör fler fel. En sökning på ordet "tietää" ger till exempel också resultat som visar olika former av ordet "tie".

verktyg för religiös socialisering. Hutchings påpekar att man i undersökningar har upptäckt en koppling mellan regelbunden läsning av Bibeln och konservativa kristna värderingar. YouVersion är inte neutral, utan en övertygande teknologi som syftar till att vägleda användaren att tillägna sig en viss läsningspraxis.⁴³ Samma gäller även andra bibelwebbplatser.

Översättning, ursprungstext, ordbok: den digitala plattformens möjligheter

Digitala plattformar kan innehålla även annat än endast bibeltexter. Redan tryckta biblar innehåller material som hjälper läsaren och som inte hör till de ursprungliga bibeltexterna, till exempel mellanrubriker, fotnoter, kartor och annat förklarande material. Inte ens indelningen i kapitel och verser är en del av de ursprungliga bibeltexterna: kapitelnumreringen härstammar från 1200-talet och versnumreringen från 1500-talet. Jämfört med en tryckt bok har digitala plattformar dock den fördelen att mängden hjälpmedel inte begränsas på samma sätt som i tryckt material. Bibelwebbplatserna kan innehålla nästan obegränsat med hjälpmedel och tilläggsmaterial som nås genom hyperlänkar.

En av de vanligaste funktionerna som erbjuds användare av bibelwebbplatser är möjligheten att läsa och jämföra flera bibelöversättningar. Antalet översättningar de olika bibelwebbplatserna tillhandahåller varierar, likaså hur många översättningar som kan visas bredvid varandra. I applikationerna YouVersion och Piplia går det inte att läsa olika översättningar parallellt. Inloggade användare kan emellertid göra detta på motsvarande webbplatser. På webbplatsen Bible.com kan användaren öppna två översättningar parallellt bredvid varandra. På sidan Raamattu.fi kan man placera till och med alla elva översättningar och tilläggsmaterial sida vid sida.⁴⁴

Tryckta bibelöversättningar innehåller oftast fotnoter och hänvisningar till parallella avsnitt i syfte att hjälpa läsaren. Webbplatserna skiljer sig från varandra i hur de presenterar sådana paratextuella element. Raamattu.fi visar hänvisningar till parallella avsnitt och förklaringar i form av popup-fönster i översättningen från 1992. Ikonen för en hänvisning till ett parallellt avsnitt är två pilar som går i kors, fotnoter hittas bakom ikonerna i.⁴⁵ Bakom hänvisningarna till parallella avsnitt finns länkar som

⁴³ Hutchings 2014; 2017, 207–217. Hutchings (2017, 216–217) framhäver dock att applikationsutvecklarnas egen avsikt inte alltid uppfylls, utan användarna kan motsätta sig den läsningspraxis som applikationsutvecklarna planerat eller använda produkter på sätt som upphovsmännen inte förutspått. Till exempel är YouVersion en populär applikation bland ateister. Se även Hutchings 2014, 149.

⁴⁴ Bland övriga webbplatser möjliggör Biblegateway.com högst fem och Raamattu.uskonkirjat.net högst tre översättningar bredvid varandra. På webbplatsen Biblehub.com kan två engelska översättningar öppnas sida vid sida. Endast Raamattu.uskonkirjat.net erbjuder möjligheten att använda två versioner parallellt som standard, på de andra webbplatserna måste man välja att visa två versioner parallellt i en meny eller genom att klicka på en ikon.

⁴⁵ I applikationen Piplia används samma symbol för både fotnoter och hänvisningar till parallella avsnitt. Hänvisningar till parallella avsnitt i andra översättningar hittas som länkar i anslutning till texten.

man kan klicka på för att läsa det bibelstycke det hänvisats till. Tack vare detta kan man snabbare slå upp hänvisningar till parallella avsnitt och därmed är det enklare att använda en digital bibel än att bläddra i en bok. Fotnoterna innehåller däremot inga länkar till de verser som nämns i dem, vilket gör fotnoterna mindre användarvänliga. YouVersion inbegriper hänvisningar till parallella avsnitt i översättningarna samt fotnoter, men de fungerar inte som länkar.⁴⁶

I bibelöversättningarna finns ofta ett förord som syftar till att orientera läsaren och informera om översättarnas intentioner.⁴⁷ På webbplatsen Raamattu.fi finns en kort presentation av varje bibelöversättning medan det på YouVersion endast finns uppgifter om vem som gjort översättningen och webbadressen för förlaget som gjort översättningen. Dessa uppgifter hittas dock inte alltid på bibelwebbplatserna. Ett förord och annan information om översättningen är viktiga eftersom de ökar läsarens medvetenhet om problem och tolkningslösningar i anslutning till bibelöversättningen. Alla översättningar är tolkningar och alla bibelöversättningar återspeglar de beslut som fattats under översättningsprocessen: vilka handskrifter som används, vilken översättningsfilosofi som anammats och vilka ideologiska uppfattningar som styr översättarna då de behandlar kontroversiella avsnitt.⁴⁸ I Finland är den finska översättningen från 1992 i allmänt bruk. Bland engelskspråkiga bibelläsare används ofta översättningen King James Version (KJV) från 1611 trots att Bibeln har översatts till engelska flera gånger under 1900- och 2000-talet. Enligt Bryan Bibb skulle medvetenhet om alternativa översättningar och ökad användning av dessa kunna leda till att de lekmän som använder Bibeln bättre förstår översättningarnas karaktär och tolkningsproblem vid bibelöversättning. Han konstaterar emellertid att webbplatser med preliminära data tyder på att få användare aktivt bekantar sig med olika översättningar, utan de använder samma version varje gång de återvänder till sidan.⁴⁹

Bibelwebbplatserna kan påverka hur läsaren förhåller sig till olika översättningar. Till exempel styrs läsaren av vilken standardöversättning tjänsten använder. Webbplatsen Raamattu.fi använder den finska bibelöversättningen från 1992 som standardöversättning. Detta är även fallet i YouVersions finska version. I den engelska versionen används King James Version som standard.⁵⁰ Detta är problematiskt eftersom språket och källunderlaget i KJV är föråldrade. Språk förändras under tidens gång vilket gör att nya bibelöversättningar är nödvändiga. 1600-tals engelska är till vissa delar

⁴⁶ På vissa bibelwebbplatser kan paratextuella element saknas i en del bibelöversättningar. Till exempel The New English Translation (NET) innehåller rikligt med detaljerade fotnoter som ger förklaringar till översättningen. Dessa fotnoter finns i YouVersion, men saknas på webbplatserna Biblegateway och Biblehub. Torma och Teusner (2011, 147) påpekar att de som översatt NET velat motivera sina översättningslösningar i fotnoterna. Genom att lämna bort fotnoterna fördunklar bibelwebbplatserna just de lösningar som översättarna velat klargöra.

⁴⁷ Weaver 2017, 157.

⁴⁸ Bibb 2016, 264; Siker 2017, 145–146.

⁴⁹ Bibb 2016, 256–259.

⁵⁰ Också på webbplatsen Raamattu.fi återfinns KJV först på listan över engelska översättningar trots att den nyaste nämns först av de finska översättningarna.

obegriplig för nutida läsare. Dessutom har kännedomen om Bibelns ursprungsspråk ökat under de senaste århundradena. I KJV översätts i synnerhet Gamla testamentets texter ofta fel. Det finns också flera forntida handskrifter man inte kände till då KJV gjordes, vilket direkt återspeglas i ordalydelsen i översättningen. Bibelwebbplatserna skulle ha möjlighet att uppmuntra användarna att bekanta sig med modernare översättningar genom att erbjuda den nyaste översättningen som standardöversättning eller till och med helt och hållet slopa standardöversättningen. Detta är fallet på till exempel Biblehub.com, där användaren måste välja en översättning.⁵¹

Utöver översättningar tillhandahåller webbplatserna även andra typer av hjälpmedel för att tolka Bibeln.⁵² Sådana hjälpmedel är till exempel interlinjära versioner av Bibeln,⁵³ konkordanser (förteckningar över ord som förekommer i Bibeln) och ordböcker. YouVersion innehåller i enlighet med dess bakgrundssamfunds filosofi inget tilläggsmaterial, utan endast översättningar av Bibeln jämte eventuella fotnoter. Webbplatsen Raamattu.fi inbegriper däremot tilläggsmaterial som öppnar upp Bibelns värld och människor. Inloggade användare kan öppna tilläggs materialet i en separat ruta vid sidan om texten. Tilläggs materialet uppdateras för varje kapitel, men kopplas inte till det textavsnitt som finns på skärmen. Användaren är således tvungen att bläddra i spalten med tilläggs material för att få veta vilka ämnen det finns mer information om. Det skulle vara mer överskådligt för läsaren om tilläggs materialet fanns bakom tydliga länkar eller ikoner på samma sätt som fotnoter och hänvisningar till parallella avsnitt.

En del bibelwebbplatser erbjuder även användare som inte kan hebreiska, arameiska och grekiska tillgång till ursprungstexten.⁵⁴ Tack vare tillgången till den ursprungliga texten och verktyg kan man göra en analys av texten, vilket tidigare kunde göras endast av experter. Därmed kan man tänka att bibelwebbplatserna försätter bibelläsarna i en mer jämlik ställning. Det är inte längre endast forskare eller religiösa auktoriteter som har tillgång till ursprungstexterna, utan även vanliga läsare kan om de så önskar ta reda på vad som sägs i Bibelns ursprungliga texter och därigenom även granska de lösningar som valts i översättningarna. Sökfunktionerna är emellertid inte alltid intuitiva att använda och den information de tillhandahåller kan vara begränsad. Som exempel presenterar Bryan Bibb en sökning på ordet ”virgin” på webbplatsen Biblegateway. Bibb konstaterar att även om webbplatsen

⁵¹ Om användaren inte väljer någon översättning visar Biblehub.com som resultat av en verssökning en lista över olika (engelska) översättningar. Om man använder sig av nyckelordssökning visar Biblehub resultaten enligt versionen New International Version (NIV). På webbplatsen Biblegateway.com används NIV som standardöversättning.

⁵² I den här artikeln behandlar jag inte avgiftsbelagda program som till exempel Accordance eller BibleWorks. Dessa program innehåller ett stort antal handskrifter, översättningar, ordböcker, kommentarer och annat tilläggs material och erbjuder därmed forskare tillgång till sällsynta dokument samt möjlighet att använda en automatisk dataanalys och metoder för insamling av data. Läs mer om datorprogram i Siker 2017, 209–238; se även Phillips 2018, 407–408.

⁵³ I en interlinjär Bibel finns översättningen mellan raderna i ursprungstexten, ibland ingår också verktyg som öppnar upp ursprungstexten. Detta är fallet i exempelvis Biblehubs interlinjära Bibel, <https://biblehub.com/interlinear>.

⁵⁴ Det går också att läsa ursprungstexten i YouVersion. YouVersion innehåller flera editioner av både den hebreiska och den grekiska texten. Tjänsten tillhandahåller dock inget hjälpmedel för att tolka ursprungstexten.

erbjuder en stor mängd nyttig information, är det inte alltid lätt att hitta informationen. Det klargörs heller inte för användaren att ordet ”virgin” i översättningen kan motsvara flera ord på hebreiska eller att samma ord på hebreiska har kunnat översättas på annat sätt någon annanstans.⁵⁵

Dessutom är det svårt för en lekman att bedöma hur kvalitativ och vetenskaplig den information som tillhandahålls är. Till exempel omfattar både Blueletterbible.com och Biblehub.com Strongs konkordans och ordbok, men båda webbplatserna har utökat ordboken med material med fundamentalistiska kristna drag. Som exempel på detta kan nämnas det hebreiska ordet *behemot* som förekommer i Job 40:15 och som i den finska bibelöversättningen från 1992 har översatts med ordet ”virtahepo” (på svenska ”flodhäst”). Såväl Biblehub som Blueletterbible översätter ordet med ”perhaps an extinct dinosaur, a Diplodocus or Brachiosaurus.” Denna information härstammar inte från Strongs ordbok, utan det är ungdjordskreationisten Larry Pierce som ligger bakom informationen. Webbplatserna presenterar dock betydelsen dinosaurus för ordet som ett lexikalt faktum.⁵⁶ En läsare som inte kan hebreiska har svårt att bedöma huruvida informationen stämmer.

Det är också problematiskt att de hjälpmedel som bibelwebbplatserna tillhandahåller ofta är gamla. Till exempel publicerades ovan nämnda Strongs konkordans och ordbok 1890. Detta är förstaeligt eftersom de som upprätthåller webbplatserna inte behöver betala för att publicera materialet om upphovsrätten har löpt ut. Å andra sidan är den information som erbjuds användarna föråldrad.⁵⁷ Största delen av de hjälpmedel som publicerats på avgiftsfria webbplatser är så gamla att deras nytta är begränsad. Bibb föreslår att bibelforskare ska producera mer gratis, fritt tillgängligt introduktionsmaterial kring bibeltexterna.⁵⁸

Digitaliseringens påverkan på bibelläsningen

Hur har de digitala plattformarna påverkat sätten på vilka Bibeln läses? I en enkätundersökning som genomförts av Tim Hutchings berättade engelskspråkiga bibelläsare hur smarta apparater har påverkat deras bibelläsningssvanor. Positiva effekter som nämndes var att texten finns tillgänglig och att det är enkelt att använda den, och tack vare detta läste man Bibeln oftare. Den digitala miljön ger personer med inlärningssvårigheter eller synskador möjlighet att förstora texten eller att lyssna på den. Webbplatser som YouVersion erbjuder också en social dimension, genom vilken användarna

⁵⁵ Bibb 2016, 260.

⁵⁶ Se även Bibb 2016, 260.

⁵⁷ Siker 2017, 7. Till exempel Biblehub.com innehåller många kommentarer, men webbplatsen nämner inte när de har publicerats.

⁵⁸ Bibb 2016, 264.

kan dela texten och diskutera det de läst. Dessutom nämnde de som besvarade enkäten de hjälpmedel som finns på bibelwebbplatserna.⁵⁹

Användningen av smarta apparater förknippades emellertid också med negativa konsekvenser. Användaren kan visserligen läsa mer från smarttelefonskärmen, men läsningen är inte lika djup som då man läser i en tryckt Bibel.⁶⁰ Detta har observerats även i andra undersökningar. Man upplever att läsning i en tryckt Bibel leder till en djupare förståelse samtidigt som man med en telefon eller pekdator kan göra snabba sökningar. Läsning i en digital Bibel anses passa då innehållet ska utnyttjas kortvarigt.⁶¹ Pektatorer och smarttelefoner uppfattas också som nöjesapparater. Därför ansåg vissa att en präst inte bör läsa Bibeln på en pekdator eller smarttelefon i församlingen.⁶² Även om helighet enligt den kristna traditionen inte överförs till plattformen, verkar ändå förekomsten av det heliga och profana på samma plattform på något sätt hota heligheten. En pekdator eller smarttelefon har inte samma värde som en tryckt bok.

En annan negativ konsekvens som nämndes av deltagarna i enkätundersökningen var ”bibelalfabetismen”, det vill säga att bibelverserna mister sin kontext och att den kanoniska ordningen saknas. Den digitala plattformen möjliggör, och till och med främjar, ett sådant läsningssätt där man inte tar kontexten i beaktande. Bibelwebbplatserna presenterar ofta texten i form av separata verser, varvid läsaren inte fäster uppmärksamhet vid den mer omfattande kontexten. Användaren är inte nödvändigtvis medveten om vilken typ av litteratur hen läser (poesi, profetia, brev) och därmed försämras också personens kännedom om Bibeln.⁶³ Wido van Peursen konstaterar dock att man inte ska överskatta människors medvetenhet om kontexten då de läser en tryckt Bibel. Människor som läser en tryckt Bibel är inte nödvändigtvis mer medvetna om kontexten än de som använder digitala biblar, utan medvetenheten om kontexten är alltid beroende av läsarens religiösa samfund och av i vilken grad samfundet betonar kontextens betydelse vid tolkning av texten. Redan i flera århundraden har den allmänna praxisen varit att inte beakta kontexten, till exempel vid predikan och andakt.⁶⁴

Det att ingen uppmärksamhet fästs vid kontexten främjar en versindelning som kan leda till att läsaren förhåller sig till bibeltexterna som en lista över verser i stället för meningar och stycken som kopplas till varandra. De elektroniska plattformarna kan dock stödja ett fragmentariskt sätt att närma sig Bibeln då de ger läsaren möjlighet att separera verserna ur sin litterära kontext. Detta väcker frågor om kanons natur i den digitala världen. Bryan Bibb framkastar att användningen av digitala biblar

⁵⁹ Hutchings 2015, 432–435.

⁶⁰ Hutchings 2015, 435–436.

⁶¹ Weaver 2017, 154–155; Phillips 2018, 405.

⁶² Barrett 2013; se även van Peursen 2014, 49–50.

⁶³ Hutchings 2015, 435–436.

⁶⁴ van Peursen 2014, 54–57.

och delning av text i sociala medier kan ändra på Bibelns effektiva kanon, det vill säga Bibelns innehåll så som ett visst samfund eller en viss individ uppfattar det.⁶⁵ Till exempel på Twitter delas främst verser som innehåller ett terapeutiskt, inspirerande eller uppmuntrande budskap.⁶⁶ Även om också personer som läser en tryckt bibel kan välja vilken text de läser, innehåller en tryckt bibel ändå alla bibeltexter i en viss ordning. En digital miljö omorganiserar däremot radikalt olika bibeltexters synlighet och viktighet.⁶⁷ Bibelns effektiva kanon kan alltså förminska i den digitala världen.

Bibelwebbplatserna kan påverka användarnas medvetenhet om den litterära kontexten genom hur de styr användaren och visar en större kontext då användaren söker enskilda verser.⁶⁸ De flesta bibelwebbplatser ger läsaren möjlighet att ta bort de texter hen inte vill se från skärmen och endast lämna kvar de avsnitt hen helst vill se.⁶⁹ Till exempel YouVersion visar som resultat av en verssökning den vers eller de verser som sökts samt erbjuder också en länk för att läsa hela stycket.⁷⁰ Raamattu.fi ger däremot hela kapitlet som resultat. I kapitlet har den sökta versen markerats.⁷¹ Också uppställningen av texten påverkar huruvida användaren förhåller sig till Bibeln som en lista med verser. YouVersion och Raamattu.fi har samma uppställning: texten presenteras i stycken. På webbplatsen Raamattu.fi har versnumren markerats i form av upphöjda tecken, vilket ytterligare betonar versnumreringens sekundära betydelse. Genom textens uppställning kan bibelwebbplatserna betona kontextens betydelse.

DigiMarkus: översättning av Bibeln till en digital plattform

Hittills har jag behandlat digitala plattformar till vilka man överfört bibelöversättningar som redan tidigare har publicerats i tryckt format samt granskat hur den digitala plattformen påverkar användningen av Bibeln. Bibelöversättningar som publicerats på digitala plattformar har vanligtvis inte planerats för digital publicering, utan de har planerats för att publiceras i bokformat. I dessa fall är den digitala plattformen endast en distributionskanal bland många andra. Men kan publikationsplattformen också påverka hur Bibeln översätts, och i så fall hur?

⁶⁵ Bibb 2016, 260.

⁶⁶ Hutchings 2014, 156–157; Phillips 2018, 408–409.

⁶⁷ Bibb 2016, 261–263.

⁶⁸ van Peursen 2014, 54.

⁶⁹ Bibb 2016, 262.

⁷⁰ Biblehub.com och Biblegateway.com fungerar på samma sätt. Biblehub.com visar en lista över sökta verser i olika översättningar. Användaren kan se versen i dess kontext genom att välja en översättning. Biblegateway.com visar den sökta versen i den valda översättningen. Man kan läsa hela kapitlet genom att klicka på ikonerna med fyra vågräta linjer. Användaren måste känna till vad ikonerna betyder eftersom webbplatsen inte i ord berättar hur man kan läsa versen i sin kontext.

⁷¹ På webbplatsen försvinner markeringen efter ungefär fem sekunder, i applikationen finns markeringen kvar tills användaren väljer en annan vers.

Såsom vi konstaterat ovan erbjuder den digitala miljön möjligheter att skapa länkar, förse läsaren med bakgrundsmaterial och auditivt material i anslutning till texten. Användaren kan också själv reglera ljuset på skärmen och fontstorleken. Å andra sidan medför den digitala miljön också begränsningar. En begränsning är skärmens storlek: till exempel på en smarttelefon ryms bara lite text åt gången på skärmen. Då man gör en översättning som publiceras på en digital plattform måste man alltså beakta hur mycket text som ryms på en rad eller skärm. Korta ord och meningar bör eftersträvas. Å andra sidan kan korta meningar ge ett hackigt intryck. Meningarna måste vara av varierande längd för att texten ska kännas flytande. Ju mindre text läsaren kan se på en gång, desto färre möjligheter har hen att söka efter antydningar om textens betydelse i kontexten. Det är också svårare att förstå texten då den måste rullas fram och tillbaka.⁷² Skärmens storlek påverkar också vilken information som måste finnas i texten. I en översättning måste man kanske ersätta ett pronomen med ett egennamn eller substantiv för att läsaren ska komma ihåg till exempel vem som är subjektet i meningen.

DigiMarkus var Finska Bibelsällskapets pilotprojekt kring översättning av Bibeln för digitala apparater. Jag deltog i projektet i egenskap av översättare och exegetikexpert. I projektet översattes Markusevangeliet till finska. Översättningen publicerades 2017 enbart i digitalt format.⁷³ Syftet var inte att ersätta bibelöversättningen från 1992, utan att göra en parallell översättning. Översättningen skiljer sig från den från 1992 både vad gäller översättningsstrategi och genom att man i översättningen första gången har översatt det så kallade korta slutet i Markusevangeliet.

Praxisen för översättning av Bibeln har ändrat.⁷⁴ Tidigare ansågs en så ordagrann översättning som möjligt vara önskvärd. Till exempel i den finska bibelöversättningen från 1930-talet strävade man efter att följa ursprungstexten i så hög grad som möjligt. Resultatet blev en översättning som inte följde den finska meningsuppbyggnaden utan som bestod av långa och komplicerade meningar. Även vokabuläret var föråldrat. Bibelöversättningen från 1992 stödde sig däremot på en teori om dynamisk ekvivalens. Detta innebär att översättarna inte strävade efter att översätta ord, utan tankar. De strävade efter ord och uttryck som användes i målspråket, det vill säga nutidsfinska. Trots detta förekommer ännu ord och uttryck som är svåra att förstå i bibelöversättningen från 1992. Vissa av de religiösa uttryck som använts i översättningen från 1992 förblir oklara för en del läsare, i synnerhet unga. Vad betyder till exempel rättfärdighet och vem är fariséerna?

⁷² Siker 2017, 91. se även Torma & Teusner 2011, 146, 153.

⁷³ Översättningen finns tillgänglig i tjänsten Raamattu.fi.

⁷⁴ Läs mer om finska bibelöversättningar i Mielikäinen 2014.

I DigiMarkus-projektet eftersträvades användarcentrerad översättning.⁷⁵ Vid användarcentrerad översättning utgår man från dem som tar emot texten. Översättningsteoretikerna Katharina Reiss och Hans J. Vermeer betonar att syftet med översättningen alltid påverkar översättningsarbetet. Vem översättningen riktas till påverkar hur man översätter.⁷⁶ Reiss och Vermeer använder termen *skopos* då de hänvisar till målet och syftet med översättningen eller översättningens funktion och på basis av deras forskning pratar man om skopos-teorin.⁷⁷ Översättningsmetoderna väljs utifrån mottagarna.⁷⁸ Detta kräver att användaren, det vill säga den som läser översättningen, tas i särskilt beaktande under hela översättningsprocessen. Användaren kan beaktas under översättningsarbetet till exempel genom att man använder sig av en mental läsarmodell som beskriver textens antagna läsare. Under översättningsprocessen planeras också på vilka sätt man samlar in information om användarna och på vilka sätt den information som samlats in utnyttjas i översättningsarbetet. Översättningen kan till exempel testas av en grupp användare, vilket man gjorde i anslutning till DigiMarkus. Den information man fick av verkliga användare användes senare för att bearbeta översättningen så att den blev så förståelig som möjligt.

Vid DigiMarkus-översättningen utgick man från 20-åringars språkkänsla. Översättarna tog hjälp av en fiktiv modellläsare, en 20-åring, som har gått i skriftskola men inte upplever sig vara särskilt religiös. Modellläsaren känner heller inte till det ordförråd som används för agrarsamhället. Modellläsaren baserades på forskningsbaserad information om ungdomars värderingar, attityder och språkkänsla.⁷⁹ Enligt undersökningar kan unga till exempel ha svårt att förstå en del termer som kopplas till agrarsamhället, till exempel ordet brunn. För att modellläsaren ska förstå översättningen måste man använda sådana ord som modellläsaren förstår. Detta är inte alltid möjligt, men i dessa fall ska okända ord förklaras i texten (till exempel genom att förklara hur en brunn används med meningen ”hämta vatten från brunnen”). Då förklaras orden genom texten i översättningen eller så kan läsaren gissa sig till ordets betydelse med hjälp av sammanhanget. Översättarna måste hela tiden fundera på hur den fiktiva modellläsaren skulle förstå orden och meningsuppbyggnaden i översättningen. Tack vare modellläsaren kan översättarna fatta översättningsbeslut som gör att texten fungerar.

I första kapitlet av Markusevangeliet i översättningen från 1992 pratas till exempel om spetälska (spitaali). I DigiMarkus-översättningen beslutade man att använda ordet lepra (lepra) och förklara att det handlar om en svår hudsjukdom (Mark. 1:40). Denna typ av översättningslösningar och

⁷⁵ Läs mer om användarcentrerad översättning i Suojanen, Koskinen & Tuominen 2012.

⁷⁶ Reiss & Vermeer 1986, 47–49.

⁷⁷ Reiss & Vermeer 1986, 55.

⁷⁸ Vehmas-Lehto 1999, 116.

⁷⁹ Läs mer om hur ungdomar behärskar ords betydelse i Pajunen, Itkonen & Vainio 2015; Pajunen, Itkonen & Vainio 2016.

förklaringar som lagts till översättningen väcker frågan om huruvida översättningen ändrar på texten. Är texten i Bibeln fortfarande densamma? I samband med DigiMarkus-översättningen gjorde man upp riktlinjer enligt vilka man kunde lägga till enstaka förklarande ord, dock inte hela meningar, i översättningen. Längre förklaringar inkluderades i det tilläggsmaterial som fogades till översättningen.

Även om ungdomars läsförmåga och ordkunskaper varierar, gjordes översättningen inte på klarspråk. Typiskt för klarspråk är enkla ord och en enkel meningsuppbyggnad, vilket leder till att texten blir ensidig, tråkig och tjugig. I DigiMarkus strävade man däremot efter att använda ett nyansrikt språk. Modellläsare är heller inte samma som målgrupp. DigiMarkus är ingen översättning för ungdomar, utan tanken var att ett språk som kan förstås av unga även kan förstås av äldre åldersgrupper. Vid den finska översättningen Nya testamentet som publicerades i oktober 2020 (Uusi testamentti 2020) utgick man från samma grunder.⁸⁰

Avslutning

Publikationsplattformen påverkar läsningssättet. Under historiens gång har man övergått från en muntlig till en skriftlig kultur, från bokrullar till kodex, från handskrifter till tryckta böcker och hypertexter. Alla dessa förändringar har också påverkat läsningssvanorna och -praxisen. Tack vare hypertext har det blivit lättare att bläddra och söka i en text. Materialet är lättillgängligt och går att dela till andra användare via sociala medier.

Aktörer som publicerar digitala biblar gör det möjligt att enkelt göra sökningar i Bibelns texter och att läsa flera översättningar parallellt. Användaren kan också läsa tilläggsmaterial som anknyter till Bibelns texter och utnyttja hjälpmedel för att ta reda på vad som sägs i Bibelns ursprungliga text. Bibelwebbplatserna är emellertid inte neutrala teknologier, utan de styr användaren att använda och läsa Bibeln på ett visst sätt. Bland annat styr bibelwebbplatserna läsaren att vara aktiv i läsprocessen genom att lägga till markeringar och anteckningar samt dela texter i sociala medier. Å andra sidan gör bibelwebbplatserna också att kontexten kan förbigås. På bibelwebbplatserna kan man emellertid framhäva kontextens betydelse till exempel genom att visa de verser man sökt som en del av en längre bibeltext.

Den digitala plattformen kan också påverka sättet på vilket Bibeln översätts, vilket DigiMarkus-översättningen visar. DigiMarkus visar också hur beaktandet av de antagna läsarna och användarna

⁸⁰ Läs mer om arbetet för att översätta Nya testamentet 2020 på finska: ”Uuden testamentin 2020 käännöstyö”. <https://www.piplia.fi/raamattu/raamattu-suomessa/uuden-testamentin-2020-kaannostyo>. Hämtad 13.11.2019. Se även ”Mikä on UT2020?” (Vad är Nya testamentet 2020?) <https://raamattu.fi/ut2020/mika-on-ut2020>. Hämtad 30.10.2020.

påverkar översättningen. Genom att använda sig av en modelläsare i enlighet med principen om användarcentrerad översättning är det lättare att göra översättningen så lätt att förstå som möjligt för läsarna.

Litteratur

Aland, Kurt, Aland, Barbara & Rhodes, Erroll F.

1987 *The Text of the New Testament: An Introduction to the Critical Editions and to the Theory and Practice of Modern Textual Criticism*. Grand Rapids: Eerdmans.

Baron, Naomi S.

2017 "Reading in a Digital Age". <http://www.kappanonline.org/reading-digital-age>. Hämtad 4.11.2019.

Barrett, Matthew

2013 "Dear Pastor, Bring Your Bible to Church".
<https://www.thegospelcoalition.org/article/dear-pastor-bring-your-bible-to-church>.
Hämtad 21.8.2019.

Bibb, Bryan

2016 "Readers and Their E-Bibles: The Shape and Authority of the Hypertext Canon." *The Bible in American Life*. Eds. Philip Goff, Arthur Farnsley and Peter Thuesen. Oxford: Oxford University Press, 256–265.

Bunt, Gary R.

2010 "Surfing the App Souq: Islamic Applications for Mobile Devices". *CyberOrient* 4 (1).
<http://www.cyberorient.net/article.do?articleId=3817>. Hämtad 29.10.2019.

Febvre, Lucien & Martin, Henri-Jean

1976 *The Coming of the Book: The Impact of Printing 1450–1800*. London: N.L.B.

Harris, William V.

1991 *Ancient Literacy*. Cambridge: Harvard University Press.

Hutchings, Tim

2014 "Now the Bible is an App: Digital Media and Changing Patterns of Religious Authority". *Religion, Media, and Social Change*. Eds. Kennet Granholm, Marcus Moberg and Sofia Sjö. New York: Routledge, 143–161.

2015 "E-Reading and the Christian Bible". *Studies in Religion / Sciences Religieuses* 44 (4), 423–440.

- 2017 "Design and the Digital Bible: Persuasive Technology and Religious Reading". *Journal of Contemporary Religion* 32 (2), 205–219.
- Jacobs, Alan
- 2011 "Christianity and the Future of the Book". *The New Atlantis*, Fall 2011, 19–36.
- Mangen, Anne, Walgermo, Bente R. & Brønnick, Kolbjørn
- 2013 "Reading Linear Texts on Paper Versus Computer Screen: Effects on Reading Comprehension". *International Journal of Educational Research Volume* 58, 61–68.
- Mielikäinen, Aila
- 2014 "Uskonnollisen suomen kielen kehitys Agricolasta nykypäivään." *Sanaa tutkimassa: Näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön*. Red. Aila Mielikäinen och Riikka Nissi. Helsingfors: Finska Litteratursällskapet, 29–68.
- Pajunen, A., Itkonen, E. & Vainio, S.
- 2015 "Sanamerkityksen hallinta nuorilla aikuisilla". *Virittäjä* 119 (2), 160–188.
- 2016 "Nuorten aikuisten kyky määritellä sanojen merkityksiä". *Virittäjä* 120 (4), 477–515.
- Phillips, Peter
- 2018 "The Pixelated Text: Reading the Bible within Digital Culture". *Theology* 121 (6), 403–412.
- Reiss, Katharina & Vermeer, Hans J.
- 1986 *Mitä kääntäminen on: Teoriaa ja käytäntöä*. Helsingfors: Gaudeamus.
- Salmenkivi, Erja
- 2017 "Some Remarks on Literate Women from Roman Egypt". *Women and Knowledge in Early Christianity. Women and Knowledge in Early Christianity*. Red. Ulla Tervahauta, Ivan Miroshnikov, Outi Lehtipuu och Ismo Dunderberg. Boston: Brill, 62–72.
- 2019 *Papyrusten aika*. Helsingfors: Teos.
- Siker, Jeffrey S.
- 2017 *Liquid Scripture: The Bible in a Digital World*. Minneapolis: Fortress Press.
- Suojanen, Tytti, Koskinen, Kaisa & Tuominen, Tiina
- 2012 *Käyttäjakeskeinen kääntäminen*. Tammerfors: Tammerfors universitet.
- Torma, Ryan & Teusner, Paul Emerson
- 2011 "iReligion". *Studies in World Christianity* 17 (2), 137–155.
- van der Weel, Adriaan
- 2011 *Changing Our Textual Minds: Towards a Digital Order of Knowledge*. Manchester: Manchester University Press.

van Peursen, Wido

2014 "Is the Bible Losing Its Covers? Conceptualization and Use of the Bible on the Threshold of the Digital Order". *HIPHIL Novum* 1, 44–58.

Vehmas-Lehto, Inkeri

1999 *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännteoriaan*. Helsingfors: Finn Lectura.

Weaver, John B.

2017 "The Bible in Digital Culture". *The Oxford Handbook of the Bible in America*. Ed. Paul C. Gutjahr. New York: Oxford University Press.

Wright, Brian J.

2015 "Ancient Literacy in New Testament Research: Incorporating a Few More Lines of Enquiry." *Trinity Journal* 36, 161–189.

Zilliacus, Henrik

1974 *Papyrustutkimus*. Helsingfors: Gaudeamus.